

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی (مورد مطالعه: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس)

وکیل حیدری ساربان^۱ و ابوذر ملکی^۲

تاریخ دریافت: ۱۲ اسفند ۱۳۹۳

تاریخ پذیرش: ۲ اردیبهشت ۱۳۹۴

چکیده

به عقیده صاحب نظران، رسیدن به اهداف توسعه پایدار روستایی بدون مشارکت آحاد ساکنان این نواحی غیر ممکن خواهد بود. با وجود این، عوامل اجتماعی و فرهنگی مختلفی مانع حضور و مشارکت روستاییان در عرصه فعالیت های اجتماعی می شود. ایجاد توانمندی اجتماعی روستاییان، از طریق توسعه گردشگری، می تواند نقش مهمی در غلبه بر انگاره های توسعه نیافتگی و بهبود تعاملات و ارتباطات اجتماعی ساکنان این نواحی داشته باشد. بر همین اساس، هدف این پژوهش، بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی ساکنان روستای ده زیارت از توابع شهرستان بوانات در استان فارس است. ماهیت این تحقیق کاربردی؛ روش اجرای آن توصیفی - تحلیلی؛ و نوع آن، پیمایشی است. ساکنان روستای ده زیارت (دارای فعالیت گردشگری) و روستای چنارویه (فاقد فعالیت گردشگری) جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می دهند. نمونه آماری این پژوهش از طریق فرمول کوکران و به تعداد ۳۰۰ نفر (۱۵۰ نفر از روستای ده زیارت و ۱۵۰ نفر از روستای چنارویه) تعیین شده است. نتایج این پژوهش نشان می دهد گردشگری در توانمندسازی اجتماعی ساکنان روستای ده زیارت نقش بسزایی دارد، به طوری که نتایج آزمون تی مستقل بین دو گروهی بیانگر آن است که به لحاظ انسجام و همبستگی اجتماعی، دانش و مهارت اجتماعی، برون گرایی اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی، اعتماد به نفس، مشارکت و تعامل اجتماعی بین دو روستای ده زیارت و چنارویه تفاوت معناداری وجود دارد و تنها در مسئولیت پذیری اجتماعی و تعلق مکانی، تفاوت دو روستا معنادار نیست.

کلیدواژه ها: توانمندسازی، توانمندسازی اجتماعی، روستای ده زیارت، گردشگری، گردشگری روستایی.

۱. دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. (نویسنده مسئول) v_heidar@iuma.ac.ir .vheidari56@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. parlaheid@gmail.com

مقاله حاضر برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد ابوذر ملکی است که با راهنمایی دکتر وکیل حیدری ساربان و مشاوره دکتر ارسطو یاری حصار در سال ۱۳۹۳ در دانشکده علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی دفاع شده است.

مقدمه و بیان مسئله

تحولات جهانی بعد از جنگ جهانی دوم از جمله در زمینه ایجاد شهرهای بزرگ و گسترش شهرنشینی، آلودگی محیط‌های شهری و نیز افزایش اوقات فراغت موجب گسترش گردشگری روستایی^۱ شده است. این امر در دهه‌های بعد، گردشگری را به‌منابۀ ابزاری برای توسعه روستایی مطرح کرد. در این راستا، صاحب‌نظران سعی کرده‌اند با بیان دیدگاه‌ها و الگوهای مختلف، نقش گردشگری را در توسعه روستایی ارتقا دهند (یعقوبی، ۱۳۹۱: ۱۴۰). توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند عملکردهای مختلفی ایفا کند؛ برای مثال می‌توان به نقش آن در ساختار و ویژگی‌های اجتماعی محل ظهور این فعالیت اشاره کرد. آثار اجتماعی و فرهنگی گردشگری شیوه‌های اند که در آن گردشگری تغییراتی را در نظام‌های ارزشی، رفتار فرد، روابط خانواده، سبک زندگی جمعی، مراسم سنتی و سازمان‌های اجتماعی ایجاد می‌کند. گردشگران در طول مدت اقامت خود در مقصدهای گردشگری با ساکنان محلی ارتباط و تماس برقرار می‌کنند و نتیجه روابط متقابل آنها در کیفیت زندگی، نظام ارزشی، تقسیم‌کار، روابط خانوادگی، الگوهای رفتاری، آداب و سنن جامعه میزبان، تغییراتی را به وجود می‌آورد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۹۳). تحقیقات انجام‌گرفته در زمینه عملکرد و آثار فرهنگی اجتماعی گردشگری به دلیل چشم‌اندازهای مختلفی که محققان در پیش گرفته‌اند جهت‌های متفاوتی داشته است. مروری بر ادبیات موضوع نشان می‌دهد که در مورد آثار گردشگری به ویژه از دیدگاه اقتصادی و زیست‌محیطی، تحقیقات بااهمیتی انجام گرفته است؛ اما به‌تازگی محققان به کشف و توصیف آثار اجتماعی گردشگری نیز همت گمارده‌اند (خواجه شاهکویی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۳۸). بر همین اساس، می‌توان بررسی رابطه توسعه گردشگری و توانمندسازی اجتماعی^۲ در نواحی روستایی را مطالعه کرد.

شناخت رابطه توسعه گردشگری و توانمندی اجتماعی می‌تواند مؤلفه مهمی برای طرح راهکارها در جهت توسعه این فعالیت و ارتقای توانمندسازی اجتماعی در نواحی روستایی به شمار آید. این موضوع از آن جهت اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که برخی پژوهشگران، توسعه را معادل مشارکت

1. Rural Tourism
2. Social Empowerment

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

می‌دانند و معتقدند شهروندانی می‌توانند در امور مختلف جامعه مشارکت داشته باشند که به لحاظ اجتماعی ظرفیت^۱، قابلیت^۲ و توانمندی لازم را نیز دارا باشند. امروزه توانمندسازی اجتماعی روستایی بدین جهت اهمیت دارد که از آن به منزله راهبردی جدید در توسعه یاد می‌شود و امید بر آن است که با به کارگیری مؤثر آن، توسعه متعادل و پایدار حاصل آید (حسن‌پور، ۱۳۸۷: ۸۰). روستای ده‌زیارت، از توابع شهرستان بوانات در استان فارس به سبب وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های مختلف طبیعی و انسانی برای گذران اوقات فراغت، روز به‌روز شاهد رشد و توسعه گردشگری است. این فعالیت در این روستا چنان رشد کرده که با زندگی ساکنان محلی عجین شده و خود را به عنوان پدیده‌ای مهم نشان داده است. بر همین اساس این پژوهش در راستای پاسخ به این سؤال مهم تدوین یافته است که گردشگری روستایی چه نقشی در افزایش توانمندسازی اجتماعی ساکنان روستای ده‌زیارت داشته است؟

پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر و به موازات توسعه گردشگری در نواحی روستایی، مطالعه اثر و عملکرد گردشگری روستایی، حوزه‌ای پربار برای تحقیقات بین‌رشته‌ای بوده است. در همین راستا، تاکنون درباره موضوعی که صرفاً به بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی پرداخته باشد، پژوهشی صورت نگرفته است ولی در زمینه نقش گردشگری در توسعه روستایی و توسعه پایدار روستایی مطالعات مختلفی انجام گرفته است که در ادامه به برخی از آنها اشاره خواهد شد. رکن‌الدین افتخاری و قادری (۱۳۸۱) در پژوهشی تحت عنوان «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی» با نقد و تحلیل چارچوب‌های نظریه‌ای، در پی پاسخ به این سؤال اساسی بوده‌اند که گردشگری روستایی چه نقش و اثری در توسعه روستایی و توسعه پایدار روستایی دارد؟ نتایج این تحقیق که بر اساس مطالعه و مقایسه دیدگاه‌ها و نظرات موجود به انجام رسیده، نشان می‌دهد که با توجه به تنوع زیست‌گاه‌های روستایی کشور و به رغم مشترک بودن مسائل و مشکلات، مانند بیکاری، مهاجرت،

1. Capacity
2. Ability

کمبود درآمد، پایین بودن سطح بهره‌وری و ... نمی‌توان راه‌حل واحدی برای رفع آنها بیان کرد. همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که همه روستاهای کشور ظرفیت پذیرش و تحمل بازدیدکنندگانی که از خارج به آن جامعه وارد می‌شوند را ندارند و با توجه به تعصبات فرهنگی، اعتقادات مذهبی، سطوح توسعه‌یافتگی، میزان آموزش و رابطه روستا-شهری، پاسخ‌های متفاوتی به پذیرش گردشگری روستایی خواهند داد.

قهرمانی (۱۳۸۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی آثار اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری بر توسعه روستاهای مورد مطالعه پرداخته است. نتایج به دست آمده از این تحقیق نشان می‌دهد که گردشگری اثر مثبت چندانی بر اقتصاد روستاها و محیط‌زیست منطقه مورد مطالعه نداشته است، اما به لحاظ اجتماعی آثار آن به خوبی قابل مشاهده است؛ برای مثال می‌توان به بهبود وضعیت بهداشت، آموزش، تعامل بیشتر با نواحی همجوار و کاهش مهاجرت اشاره کرد.

بدری و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی تحت عنوان «آثار اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر» به این نتیجه رسیده‌اند که افزایش قیمت مواد غذایی، افزایش کاذب قیمت زمین، مسکن و اجاره و در نتیجه تقطیع زمین‌های کشاورزی، افزایش بورس‌بازی زمین و تغییر شدید کاربری اراضی کشاورزی به ساخت‌وساز ویلا از جمله پیامدهای اقتصادی گردشگری در منطقه مورد مطالعه بوده است.

خواججه‌شاهکویی و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی» به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی بوده‌اند که «گردشگری روستایی تا چه اندازه توانسته است زنان روستایی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توانمند سازد؟» نتایج این پژوهش بیانگر آن است که نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی و فرهنگی زنان، به ترتیب در رتبه اول و دوم اهمیت قرار دارد. از طرف دیگر، بعد اجتماعی توانمندسازی زنان در رتبه آخر اهمیت قرار دارد.

شارپلی^۱ (۱۳۸۰) در تحقیقی بیان می‌کند که یکی از بزرگ‌ترین منافع صنعت گردشگری در نواحی روستایی، ایجاد درآمد و دستمزد برای افراد شاغل در این صنعت است که اغلب آنها را افراد

1. Sharply

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

محلی و بومی تشکیل می‌دهند؛ بنابراین، اولین تأثیر اقتصادی گردشگری افزایش درآمد فردی و یا عمومی ساکنان بومی است. تأثیر مثبت دیگر گردشگری، ایجاد فرصت‌های جدید شغلی و نیز افزایش اشتغال جوانان و زنان در فعالیتهای مرتبط با این صنعت است. توسان^۱ (۲۰۰۲) نیز در مطالعه تطبیقی خود در یورگاپ (ترکیه)، نادى (فیجى) و فلوریدای مرکزی (آمریکا)، ایجاد فرصت‌های شغلی از طریق گردشگری روستایی را یکی از آثار مثبت گردشگری ذکر کرده است. باکلی^۲ (۲۰۰۸) طی مطالعه‌ای در یکی از مناطق مکزیکو (یاکاتا) که به دلیل جاذبه‌های طبیعی، تعداد زیادی از افراد را به سوی خود جلب کرده است، به این نتیجه رسید که حضور گردشگران بر ایجاد فرهنگ و الگوی نو در منطقه تأثیرگذار بوده است؛ همچنین وی نشان داد علی‌رغم کسب درآمد، اشتغال چندانی در منطقه ایجاد نشده است. سو^۳ (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی تحت عنوان گردشگری روستایی در چین، به معرفی نسخه‌ای چینی از گردشگری روستایی پرداخته است. وی در این تحقیق با اشاره به این که در دو دهه اخیر گردشگری روستایی به سرعت توسعه یافته و به یک مفهوم مهم گردشگری در چین تبدیل شده است. وی با شش مدل مختلف به تجزیه و تحلیل گردشگری روستایی در چین پرداخته است. تأکید بر نقش مهم گردشگری روستایی در توسعه منطقه مورد مطالعه و شناسایی برخی از مشکلات و چالش‌های پیشروی توسعه پایدار و سالم در آینده از دیگر نتایج تحقیق مذکور است. کوریا^۴ (۲۰۱۴) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر تجربه اقتصادی در دل‌بستگی محل کار و نیت رفتاری از طریق احساسات و حافظه می‌پردازد و برای این کار گردشگری روستایی را انتخاب می‌کند. وی در این بررسی ۲۲۲ نفر از کسانی که تجربه سفر به مناطق روستایی در جنوب پرتغال را داشته‌اند به عنوان نمونه انتخاب می‌کند و از طریق توزیع پرسش‌نامه اطلاعات مورد نیاز برای سنجش مدل خود را جمع‌آوری می‌نماید. در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده از روش حداقل مربعات استفاده می‌شود. نتایج این تحقیق نشان از رابطه گردشگری روستایی (به عنوان یک محرک لذت‌بخش) و حافظه به عنوان واسطه بین تجربه و نیت رفتاری دارد.

1. Tosun
2. Buckley
3. Su
4. Correia

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

چارچوب مفهومی

مطالعات اخیر صاحب نظران علوم اجتماعی نشان می‌دهد که دستیابی به توسعه پایدار روستایی^۱، بدون مشارکت آحاد ساکنان این نواحی در تمامی عرصه‌ها اعم از عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی امکان‌پذیر نیست. به همین جهت از مهم‌ترین مؤلفه‌های دستیابی به پیشرفت و توسعه در جوامع روستایی «توسعه مهارت‌های نیروی انسانی» است (وانگ، ۲۰۰۵: ۵۴۷). بر این اساس می‌توان منابع انسانی توسعه‌یافته را عامل مهم و پیش‌شرطی برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی دانست. لذا در مباحث توسعه روستایی در سطح بین‌المللی نیز بر حضور ساکنان در فرآیند تدوین سیاست‌ها و اجرای آنها تأکید می‌شود. در این زمینه مسلماً روستاییانی می‌توانند مشارکت داشته باشند که ظرفیت، قابلیت و توانمندی لازم را دارا باشند. از همین رو امروزه اکثر دولت‌ها برای حفظ ثبات و تحقق اهداف خود، شهروندان را در رأس امور می‌بینند، به طوری که در کشورهای مختلف دنیا، بخش عظیمی از تحقیقات و منابع صرف این مسئله می‌شود که شهروند مطلوب برای جامعه باید دارای چه خصوصیتی باشد و چگونه می‌توان این صفات و ویژگی‌ها را در اقشار مختلف جامعه توسعه داد، از این رو موضوع توانمندسازی شهروندان بی‌گمان یکی از مهم‌ترین وظایف دولت‌ها محسوب می‌شود (فتحی‌واجارگاه، ۱۳۸۱: ۲۶). توانمندسازی به معنای مشارکت افراد در تصمیم‌گیری‌هایی است که بر فعالیت آنها مؤثر است؛ یعنی این که فضایی برای افراد فراهم شود تا بتوانند ایده‌های خوبی را بیافرینند و آنها را به عمل تبدیل کنند. توانمندسازی عنصر حیاتی در دنیای نوین است (حیدری ساربان، ۱۳۹۲: ۱۵۶). در توانمندسازی به سه رویکرد ارتباطی، انگیزشی و روان‌شناختی توجه می‌شود. در رویکرد ارتباطی، توانمندسازی فرآیندی است که از طریق آن، یک اجتماع، مجموعه، مدیر یا رهبر سعی در تقسیم قدرت دارد. در رویکرد انگیزشی، توانمندسازی ریشه در تمایلات انگیزشی افراد دارد. هر راهبرد که به افزایش تعیین فعالیت کاری (خودتصمیم‌گیری) و کفایت نفس افراد منجر شود، توانمندی آنها را در پی خواهد داشت (محمدی، ۱۳۸۵: ۴۵). توانمندسازی روان‌شناختی موضوعی چندوجهی است و نمی‌توان بر پایه یک مفهوم خاص به بررسی آن پرداخت. به همین جهت، توانمندسازی را به عنوان فرآیند انگیزش درونی

1. Sustainable Rural Development

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

وظایف واگذار شده به افراد، جامعه، اعضای یک نهاد و ... تعریف کرده‌اند که در مجموعه‌ای از ویژگی‌های روان‌شناختی (مؤثر بودن، شایستگی، حق انتخاب، اعتماد و معناداری) متجلی می‌شود. در کشور ما به مقوله توانمندسازی و به ویژه توانمندسازی اجتماعی شهروندان توجه درخور و مناسبی نشده است، از این رو درصد زیادی از شهروندان بینش و بصیرت عمیق، دانش و معرفت مورد نیاز و توانایی و مهارت لازم برای مشارکت در امور اجتماعی جامعه و نیز تأثیرگذاری در توسعه را دارا نیستند. در همین راستا، ساکنان نواحی روستایی نیز به‌عنوان بخش شایان توجهی از جمعیت کشور از این قاعده مستثنا نبوده و هم‌اکنون یکی از گروه‌های هدف مهم در توانمندسازی اجتماعی به شمار می‌روند. توانمندسازی اجتماعی جوامع روستایی، تلاشی برای ارتقای سطح اجتماعی و فرهنگی ساکنان این نواحی است، زیرا از طریق این نوع توانمندسازی، روستاییان از موقعیتی که در آن در تصمیم‌گیری‌ها بی‌تأثیر بوده‌اند، به موقعیتی می‌رسند که در آن به طور فعال در تصمیمات سیاسی نقش دارند و بر خروجی آن تأثیر می‌گذارند (قلی‌پور و رحیمیان، ۱۳۸۸: ۳۰).

توانمندسازی اجتماعی روستایی به عنوان یکی از انواع توانمندسازی، بستر کسب مهارت‌های لازم به‌منظور دستیابی به خواسته‌ها و نیازهای درونی ساکنان نواحی روستایی را فراهم می‌سازد، به طوری که آنها بر شرم بی‌مورد خود فائق آیند، کردار و گفتارشان حاکی از اعتماد به نفس و اطمینان خاطر باشد، قادر به ارزیابی صحیح و شناخت واقعی خویش‌شان باشند، به استعدادها و محدودیت‌های درونی خویش آگاه باشند، قدرت رویارویی با دشواری‌ها را داشته باشند و در جهت رفع آن بکوشند، از توانایی و قابلیت نیل به هدف‌های خویش برخوردار باشند و بتوانند با افزایش توانمندی خویش به هدف‌های مورد نظر دست یابند (فرخی، ۱۳۷۶: ۷۶). تأکید رویکرد توانمندسازی اجتماعی روستایی بر این است که بسیاری از برنامه‌های توسعه روستایی که توسط عوامل بیرونی به مرحله اجرا گذاشته می‌شود دارای یک نقطه‌ضعف بزرگ است و آن این است که برنامه‌های مذکور تا زمانی که از حمایت همان عوامل بیرونی برخوردار است دارای پایداری کلی است و بسیاری از جوامع روستایی نمی‌توانند این پایداری و توسعه‌یافتگی را به دلیل پایین بودن توانمندی خود حفظ کنند (آریفودین و همکاران، ۲۰۱۳: ۱۳۲). همچنین توانمندسازی اجتماعی توسط عده‌ای از صاحب‌نظران به‌عنوان تحول درونی فرد

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

تعریف می‌شود که با ایجاد اعتماد به نفس^۱ آغاز و به سرعت به احساس خود ارزشمندی^۲ تبدیل می‌شود و موفقیت شخصی وی را به دنبال دارد (ویلسون، ۱۹۹۶: ۶۱). هدف این نوع توانمندسازی افزایش پتانسیل شهروندان برای تغییر خود است (کیم، ۲۰۰۴: ۷). با تمامی این تفاسیر باید گفت هرچند توانمندسازی یک پدیده نیست بلکه یک فرآیند است - ماهیت توانمندسازی چگونگی و میزان قدرت به دست آمده است - اما این نکته را نباید فراموش کرد که در سنجش توانمندسازی فقط به ارزیابی چه چیزی انجام می‌گیرد توجه نمی‌شود، بلکه توجه به موارد زیر نیز مهم است: فرآیند توانمندسازی را چه کسانی و چگونه انجام می‌دهند؟ و چه کسانی در ایجاد آن نقش دارند؟ این که چه کسانی قادر به توانمند ساختن جوامع روستایی هستند و ساکنان روستایی از طریق تعامل با چه کسانی باید توانمند شوند، در نوع خود مهم و ضروری است. از همین روست که گربا^۳ دو نوع توانمندسازی داخلی و بیرونی را مطرح کرده است. نگرش بیرونی بر این باور است که توانمندسازی چیزی است که بیرونی‌ها می‌توانند اعطا کنند و یا به مردم روستایی انتقال دهند. توانمندسازی داخلی نیز نگرشی است که در آن تنها مردم می‌توانند خود را توانمند سازند و بیرونی‌ها با تسهیلگری و خلق شرایط به این کار کمک می‌کنند (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۸۹: ۸۸). بر اساس این دیدگاه، از آنجایی که توانمندی روستایی یک پدیده اجتماعی است و پدیده‌های اجتماعی تک علتی نیستند، لذا در توانمندشدن روستاییان، هم عوامل درونی و هم عوامل بیرونی می‌توانند دخیل باشند. از همین رو، طی سالیان اخیر گردشگری روستایی یکی از پویاترین فعالیت‌های اجتماعی - اقتصادی است که توانسته نقش مهمی در توسعه پایدار همه‌جانبه در جوامع محلی ایفا کند.

صنعت گردشگری از طریق ترکیب و به کارگیری همزمان منابع داخلی و خارجی، منافع اجتماعی - فرهنگی زیادی را برای جوامع روستایی به همراه داشته است و به اعتقاد صاحب‌نظران تغییر در روابط اجتماعی جامعه میزبان و دگرگونی در شبکه‌های روابط اجتماعی از جمله تحولاتی است که همگام با ایجاد و گسترش این نوع گردشگری قابل پیش‌بینی است (فاضل و رضانی‌فر، ۱۳۹۱: ۱۱۷). گردشگران با ورود به نواحی روستایی (تعامل با ساکنان نواحی روستایی) و با رونق

1. confidence
2. Self esteem
3. Gourba

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

دادن به فعالیت گردشگری روستایی (دخیل کردن ساکنان روستایی در فعالیت‌ها و پروژه‌های گردشگری) به عنوان فعالیتی بالقوه و کارآمد قادرند نقش مهمی در فرآیند تغییرات اجتماعی جامعه میزبان ایجاد کنند. آنان می‌توانند در جهت ایجاد، گسترش و بهبود ارتباطات و تعاملات اجتماعی - فرهنگی ایفای نقش کرده و به‌عنوان یک عنصر بیرونی، عملکرد قابل‌توجهی در افزایش آگاهی و شناخت مردم محلی بازی کنند (اسلی، ۱۹۹۷: ۲۲۹).

به موازات توسعه صنعت گردشگری در نواحی روستایی دارای جاذبه‌های گوناگون، دیدگاه، فرهنگ و عادات مردم این نواحی در اثر بازدید گردشگران دستخوش تغییرات متعددی می‌شود و چنانچه سیاست‌های توسعه گردشگری در مناطق روستایی به خوبی برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی شوند، می‌تواند راهی برای آشنایی مردم روستایی با نحوه زندگی، آداب، عادات و خلاصه، فرهنگ‌ها و خرده‌فرهنگ‌های گردشگران باشد (بستانی و فردوسی، ۱۳۸۹: ۲۶). جذب گردشگر در مناطق روستایی، با مناسب‌سازی قواعد و رفتارهای اجتماعی به‌همراه افزایش کیفیت محیط طبیعی، اصلاح ساختار اجتماعی و مسائل فرهنگی در مقیاس‌های مختلف توسعه‌یافتگی، می‌تواند اثر مثبت داشته باشد (کاوالی و همکاران، ۲۰۰۷: ۳۱۸). در این فرآیند با ایجاد امکان مبادلات فرهنگی و تعامل‌های اجتماعی، زمینه‌هایی به وجود می‌آید که به وسعت نظر جامعه میزبان منجر می‌شود و تجارب فرهنگی آنان را غنی می‌سازد (سامیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۵). از دیگر آثار اجتماعی - فرهنگی گردشگری در نواحی روستایی که می‌تواند منجر به توانمندسازی اجتماعی در این نواحی شود، موارد زیر است (لووریو و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۵۳):

۱. افزایش ارتباطات اجتماعی به خصوص از بین بردن جدایی ساکنان روستایی و گروه‌های اجتماعی.

۲. فراهم کردن شرایط برای بازسازی میراث، نمادها و هویت موجود در روستا.
مطالعات ریچارد^۱ (۲۰۰۸) نشان می‌دهد بین توسعه گردشگری روستایی و افزایش ارتقای کیفیت زندگی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان رابطه معناداری وجود دارد؛ آشلی^۲ (۲۰۰۶)

1. Richard
2. Ashly

بر این اعتقاد است که توسعه و گسترش گردشگری روستایی می‌تواند تأثیرات عمیقی در تقویت اعتماد به نفس روستاییان، ارتقای ظرفیت‌های شناختی، تقویت تعامل اجتماعی و مسئولیت‌پذیری در مناطق روستایی برجای بگذارد.

به باور برخی از صاحب‌نظران و اندیشمندان مزایای گسترش و توسعه گردشگری در نواحی روستایی به ویژه از منظر توانمندسازی اجتماعی عبارتند از: بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری روستاییان، تقویت تعامل اجتماعی، ارتقای سطح دانش و آگاهی عمومی، تقویت انسجام و همبستگی جوامع روستایی، تغییر در الگوهای رفتاری، آداب و سنن، بهزیستی اجتماعی، توانمندسازی فقرای روستایی، تقویت مشارکت اجتماعی، توسعه ارتباطات فرهنگی با توجه به ارزش‌های جامعه، رضایتمندی روستایی، تقویت اعتماد به نفس، تقویت و توسعه روحیه کارآفرینی روستاییان، ارتقای شاخص‌های سلامت، تجدید حیات اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی، تقویت زیرساخت آموزشی در نواحی روستایی، تقویت زیرساخت‌های اجتماعی، بهبود زیرساخت‌های ارتباطی، توسعه اجتماعی، یکپارچگی و انسجام اجتماعی جوامع روستایی (برد^۱ و همکاران ۲۰۰۹؛ ویلیامس ۱۹۹۸؛ بریدنهن^۲، ۲۰۱۱ و گامس^۳ و همکاران، ۲۰۰۷).

در نهایت باید گفت توسعه ظرفیت‌های شناختی که در چارچوب رویکرد توسعه انسانی پایدار متجلی است بر سایر وجوه اولویت دارد. لذا توانمندسازی اجتماعات روستایی با توسعه و گسترش گردشگری روستایی از پیش شرط‌های ضروری برای دستیابی به توسعه روستایی است و نقش‌آفرینی مردم روستایی را به واسطه غلبه بر احساس ناتوانی و درماندگی خویش، ارتقای مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی، کسب مهارت‌های لازم جهت دستیابی به خواسته‌ها و نیازهای درونی خود، افزایش اعتماد به نفس، افزایش آگاهی، برخورداری از توانایی و قابلیت‌ها در نیل به اهداف، تقویت خودارزشمندی، تغییرپذیری، رضایت از زندگی، افزایش مشارکت اجتماعی، بهبود وضعیت تحصیلات، افزایش شاخص‌های رفاه اجتماعی، تقویت سرمایه اجتماعی، ابتکار و خلاقیت در کسب‌وکار، توجه توأمان به کیفیت همراه با کمیت، ارتقای اطلاعات اقتصادی، اشتغال‌زایی، داشتن قابلیت انطباق و انعطاف با

1. Byrd
2. Bridenhanenn
3. Gumus

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

شرایط متغیر محیطی، وفاداری نسبت به شکل‌ها و سازمان‌های محلی، داشتن مهارت و قدرت استفاده از اطلاعات فنی، ریسک‌پذیر بودن و... در نیل به توسعه پایدار مناطق روستایی به رخ می‌کشد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی؛ روش اجرای آن توصیفی - تحلیلی؛ و نوع آن پیمایشی از نوع علی - مقایسه‌ای است. جامعه آماری این پژوهش، ساکنان روستای ده‌زیارت (دارای گردشگری) و چنارویه (فاقد گردشگری) از توابع شهرستان بوانات در استان فارس است که تعداد آنها برابر با ۱۳۴۸ نفر است. از این تعداد ۶۳۷ نفر ساکن روستای ده‌زیارت و ۷۱۱ نفر ساکن روستای چنارویه‌اند. با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده و بر اساس فرمول کوکران ۱۵۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه برای هر یک از این دو روستا در نظر گرفته شده است. گردآوری داده‌های مورد نیاز با استفاده از روش اسنادی و میدانی بوده، روش میدانی نیز مبتنی بر ابزار پرسش‌نامه است. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۵ محاسبه شده است که در حد مطلوبی تأیید شد. برای سنجش مفهوم اصلی تحقیق، یعنی توانمندسازی اجتماعی در دو روستای ده‌زیارت (دارای گردشگری) و چنارویه (فاقد گردشگری)، این مفهوم به ۸ بعد جزئی تقسیم گردید و سپس برای سنجش هر بعد، سؤالاتی طراحی و پس از تأیید اعتبار محتوایی، با رجوع به متخصصان (اعتبار صوری) و اطمینان از پایایی آنها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ، در نمونه‌های اصلی تحقیق اجرا شد. در جدول ۱ برخی گویه‌های در نظر گرفته شده برای هر یک از ابعاد مورد مطالعه ذکر شده است.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

جدول ۱. شاخص‌ها و برخی گویه‌های به کار رفته در تحقیق

مؤلفه‌ها	گویه‌ها
ارتقای کیفیت زندگی	رضایت از وضعیت جسمانی خود، مطابقت درآمد با مخارج، رضایت از وضعیت مسکن، رضایت از بهداشت محیط روستا، رضایت از سطح درآمد خود، لذت بردن از زندگی و کار در روستا و احساس معنادار بودن در زندگی
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	احساس وظیفه، احساس مسئولیت در قبال دیگر ساکنان روستا و منتظر دولت بودن در امور مربوط به گردشگری
تعامل اجتماعی	رفت‌وآمد با مردم روستا، علاقه به مسافرت‌های دسته‌جمعی، تعامل با دیگر اهالی روستا، میزان تعامل با شورا و دهیاری، تعامل با نهادهای دولتی، میزان حضور در مسجد، میزان ارتباط با بسیج، میزان تعامل و عضویت در تعاونی و تعامل با مراکز حمایتی
مشارکت اجتماعی	همفکری و مشورت در امور روستا، مشارکت در فعالیت‌های عمرانی روستا، همکاری با دست‌اندرکاران فعالیت‌های گردشگری و کمک به حل مشکلات مردم روستا
انسجام اجتماعی	همدلی و بکرنگی با اهالی روستا، کنار گذاشتن بگومگوهای جزئی با مردم روستا، حل اختلافات روستا به صورت کدخدامنشانه، میزان صمیمیت اهالی، میزان مراجعه به ریش‌سفیدان روستا به هنگام بروز مشکل، اختلاف عقاید اهالی، تمایل به حضور مکان‌های عمومی، میزان اعتماد به دیگر اهالی روستا
مهارت و دانش اجتماعی	شناخت و آگاهی از مسائل گردشگری روستا، مهارت در انجام فعالیت‌های گردشگری، شناخت و معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا، کسب مهارت‌های لازم جهت انجام فعالیت‌های گردشگری و شرکت در دوره‌های آموزشی
تقویت اعتماد به نفس	توانایی کار گروهی، بیان ایده‌ها و نظرات در جمع، نگرانی از قبول نشدن نظرات در جمع، توانایی پذیرش مسئولیت‌های جدید، داشتن قاطعیت در کارها و اطمینان در تصمیم‌گیری‌های فردی
احساس تعلق مکانی	علاقه به زندگی در روستا، زندگی در کنار اقوام و خویشاوندان و عدم تمایل به مهاجرت از روستا

منبع: مطالعات نگارندگان

همچنین در این تحقیق به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) در محیط نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. محدوده مورد مطالعه این تحقیق، روستای ده‌زیارت است. این روستا بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، ۶۳۷ نفر جمعیت دارد که از این تعداد ۳۲۸ نفر آن را مردان و ۳۰۹ نفر آن را زنان تشکیل می‌دهند. این روستا سال‌هاست که به دلیل وجود امامزاده شاه‌خاقان و داشتن جاذبه‌های طبیعی فراوان، پذیرای گردشگران زیادی از نقاط مختلف است که با ورود خود به این روستا و تعامل با ساکنان محلی، زمینه رونق فعالیت‌های مرتبط با گردشگری را فراهم نموده‌اند. با توجه به نوع تحقیق حاضر، روستای چنارویه که در فاصله چهار کیلومتری روستای ده‌زیارت قرار دارد به عنوان روستای مورد مقایسه، مطالعه شده است.

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، افراد مورد مطالعه در چهار گروه سنی توزیع شده‌اند. در بین پاسخ‌گویان دو روستا بیشترین فراوانی مربوط به رده سنی ۴۰ - ۲۰ سال است.

جدول ۲. توزیع فراوانی گروه‌های سنی پاسخ‌گویان روستاهای ده‌زیارت و چنارویه

روستای چنارویه		روستای ده‌زیارت		گروه سنی
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۷/۳	۱۱	۱۵/۳	۲۳	کمتر از ۲۰ سال
۵۲/۷	۷۹	۴۴/۷	۶۷	بین ۲۰ تا ۴۰ سال
۳۱/۳	۴۷	۳۲	۴۸	بین ۴۱ تا ۶۰ سال
۸/۷	۱۳	۸	۱۲	۶۱ سال به بالاتر
۱۰۰	۱۵۰	۱۰۰	۱۵۰	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق

به لحاظ سطح تحصیلات (جدول ۳)، در بین پاسخ‌گویان دو روستای مورد مطالعه بیشترین فراوانی مربوط به افراد دارای سواد متوسطه است.

جدول ۳. توزیع فراوانی میزان تحصیلات پاسخ‌گویان روستاهای ده‌زیارت و چنارویه

روستای چنارویه		روستای ده‌زیارت		میزان تحصیلات
درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۶/۷	۲۵	۱۲/۷	۱۹	بی سواد
۳۴	۵۱	۳۴	۵۱	ابتدایی
۳۶/۶	۵۵	۳۷/۳	۵۶	متوسطه
۱۲/۷	۱۹	۱۶	۲۴	دانشگاهی
۱۰۰	۱۵۰	۱۰۰	۱۵۰	مجموع

منبع: یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از یافته‌های توصیفی در جدول ۴ نشان می‌دهد وضعیت انسجام اجتماعی ۲۹/۳ درصد پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای دارای گردشگر در سطح خیلی کم، ۲۲/۳ درصد در سطح کم، ۳۵/۵ درصد در سطح متوسط، ۲۸/۵ درصد در سطح زیاد و ۳۴/۴ درصد در سطح خیلی زیاد برآورد شد. در مقابل، وضعیت انسجام اجتماعی ۲۹/۵ درصد پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای فاقد گردشگر

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

در سطح خیلی کم، ۴۱/۶ درصد در سطح کم، ۲۹/۴ درصد در سطح متوسط، ۲۷/۱ درصد در سطح زیاد و ۲۲/۴ درصد در سطح خیلی زیاد برآورد شد. میانگین و انحراف معیار متغیر دانش و مهارت اجتماعی روستاهای دارای گردشگر به ترتیب ۴/۲۲ و ۲/۵۵ و برای روستاهای فاقد گردشگر به ترتیب ۳/۸۵ و ۱/۵۵ است. وضعیت کیفیت زندگی ۳۸/۵ درصد پاسخ‌گویان روستاهای دارای گردشگر در سطح خیلی کم، ۳۴/۵ درصد در سطح کم، ۲۵/۵ درصد در سطح متوسط، ۲۲/۴ درصد در سطح زیاد و ۲۹/۱ درصد در سطح خیلی زیاد برآورد شد. این شاخص در ۳۲/۵ درصد پاسخ‌گویان روستاهای فاقد گردشگر در سطح خیلی کم، ۳۹/۴ درصد در سطح کم، ۲۹/۸ درصد در سطح متوسط، ۲۴/۸ درصد در سطح زیاد و ۲۳/۵ درصد در سطح خیلی زیاد به دست آمد. در مورد متغیر مشارکت اجتماعی روستاهای دارای گردشگر بیشترین فراوانی با ۴۲/۲ درصد در سطح خیلی زیاد و کمترین فراوانی با ۲۱/۷ درصد در سطح زیاد ارزیابی شدند. ولی در روستاهای فاقد گردشگر بیشترین فراوانی با ۳۴/۵ درصد در سطح خیلی کم و کمترین فراوانی با ۲۴/۵ درصد در سطح خیلی زیاد ارزیابی شدند. وضعیت تعامل اجتماعی ۳۲/۱ درصد پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای دارای گردشگر در سطح خیلی کم، ۲۵/۱ درصد در سطح کم، ۲۷/۸ درصد در سطح متوسط، ۳۲/۷ درصد در سطح زیاد و ۳۲/۲ درصد در سطح خیلی زیاد برآورد شد. در مقابل، وضعیت تعامل اجتماعی ۲۹/۵ درصد پاسخ‌گویان ساکن در روستاهای فاقد گردشگر در سطح خیلی کم، ۳۵/۱ درصد در سطح کم، ۲۷/۱ درصد در سطح متوسط، ۳۱/۹ درصد در سطح زیاد و ۲۶/۴ درصد در سطح خیلی زیاد حاصل شد. میانگین و انحراف معیار متغیر اعتماد به نفس پاسخ‌گویان روستاهای دارای گردشگر به ترتیب ۴/۲۲ و ۲/۲۲ درصد و برای روستاهای فاقد گردشگر به ترتیب ۳/۳۲ و ۲/۳۲ درصد برآورد گردید. همچنین یافته‌ها نشان داد میانگین و انحراف معیار متغیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پاسخ‌گویان روستاهای دارای گردشگر به ترتیب ۴/۶۵ و ۲/۴۴ و در پاسخ‌گویان روستاهای فاقد گردشگر به ترتیب ۳/۴۳ و ۲/۲۷ است. بیشترین فراوانی تعلق مکانی در روستاهای دارای گردشگر ۳۴/۵ درصد در سطح خیلی کم و کمترین فراوانی ۲۵/۵ درصد در سطح زیاد ارزیابی شد. در روستاهای فاقد گردشگر بیشترین فراوانی متغیر تعلق مکانی ۳۸/۵ درصد در سطح کم و کمترین فراوانی با ۲۴/۶ درصد در سطح خیلی زیاد ارزیابی شد.

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

جدول ۴. درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار روستای دارای گردشگر و فاقد گردشگر

دامنه امتیاز	تعداد افراد معیار	بازگشت	میانگین	انحراف معیار	نوسان	س	ن	روستا	متغیر
۰-۱۸	۱/۲۲	۴/۵۴	۳۴/۴	۲۸/۵	۳۵/۵	۲۲/۳	۲۹/۳	دارای گردشگر	انسجام اجتماعی
۰-۲۱	۲/۲۲	۳/۱۴	۲۲/۴	۲۷/۱	۲۹/۴	۴۱/۶	۲۹/۵	فاقد گردشگر	دانش و مهارت اجتماعی
۰-۲۵	۲/۵۵	۴/۲۲	۳۵/۵	۴۲/۵	۲۵/۲	۲۵/۲	۲۱/۵	دارای گردشگر	ارتقای کیفیت زندگی
۰-۲۷	۱/۵۵	۳/۸۵	۳۱/۱	۲۰/۵	۲۴/۳	۳۲/۶	۴۱/۵	فاقد گردشگر	مشارکت اجتماعی
۰-۱۹	۳/۲۲	۴/۰۱	۲۹/۱	۲۲/۴	۲۵/۵	۳۴/۵	۳۸/۵	دارای گردشگر	تعامل اجتماعی
۰-۲۰	۲/۸۸	۳/۷۷	۲۳/۵	۲۴/۸	۲۹/۸	۳۹/۴	۳۲/۵	فاقد گردشگر	اعتماد به نفس
۰-۲۴	۲/۵۴	۴/۳۲	۴۲/۲	۲۱/۷	۲۶/۸	۲۹/۵	۲۹/۱	دارای گردشگر	مسئولیت پذیری اجتماعی
۰-۱۶	۴/۳۲	۳/۰۸	۲۴/۵	۲۹/۹	۲۸/۱	۳۲/۵	۳۴/۵	فاقد گردشگر	تعلق مکانی
۰-۲۵	۳/۹۹	۴/۴۹	۳۲/۲	۳۲/۷	۲۷/۸	۲۵/۲	۳۲/۱	دارای گردشگر	
۰-۱۸	۴/۱۶	۳/۶۵	۲۶/۴	۳۱/۹	۲۷/۱	۳۵/۱	۲۹/۵	فاقد گردشگر	
۰-۱۹	۲/۲۲	۴/۲۲	۳۲/۲	۳۲/۷	۲۷/۸	۲۵/۲	۳۲/۱	دارای گردشگر	
۱-۱۷	۲/۳۲	۳/۳۲	۲۴/۶	۲۵/۵	۲۸/۵	۳۷/۲	۳۴/۲	فاقد گردشگر	
۰-۲۳	۲/۲۴	۴/۶۵	۳۹/۵	۲۳/۶	۲۴/۹	۲۷/۵	۳۴/۵	دارای گردشگر	
۰-۲۴	۲/۲۷	۳/۴۳	۲۸/۵	۲۳/۵	۲۵/۱	۳۴/۱	۳۸/۶	فاقد گردشگر	
۰-۱۹	۱/۸۵	۴/۱۲	۳۱/۷	۳۰/۶	۲۵/۵	۲۷/۷	۳۴/۵	دارای گردشگر	
۰-۲۷	۱/۶۵	۳/۳۲	۲۴/۶	۲۵/۸	۲۹/۷	۳۸/۵	۳۱/۵	فاقد گردشگر	

منبع: یافته‌های تحقیق

(ب) یافته‌های استنباطی

در این قسمت به منظور مقایسه اختلاف میانگین‌های تحقیق از آزمون تی مستقل بین دو گروهی استفاده شده است که نتایج آن در زیر بیان می‌شود:

با توجه به جدول ۵، نتایج آزمون تی مستقل بین دو گروهی نشان می‌دهد که بین پاسخ‌گویان روستای ده‌زیارت (روستای دارای فعالیت گردشگری) و روستای چنارویه (روستای فاقد فعالیت گردشگری) از نظر ارتقای کیفیت زندگی، انسجام و همبستگی اجتماعی، دانش و مهارت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعامل اجتماعی و اعتماد به نفس تفاوت معناداری وجود دارد. با توجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده از دو گروه می‌توان گفت در تمامی موارد ذکر شده، توانمندسازی اجتماعی (در بعد انسجام و همبستگی اجتماعی، دانش و مهارت اجتماعی، کیفیت زندگی، مشارکت اجتماعی،

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

تعامل اجتماعی و اعتماد به نفس) اهالی روستای ده زیارت بیشتر از اهالی روستای چنارویه بوده است. همچنین نتایج این آزمون نشان می‌دهد بین پاسخ‌گویان روستای ده زیارت و پاسخ‌گویان روستای چنارویه از نظر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعلق مکانی، اختلاف معناداری وجود ندارد؛ به عبارت دیگر توانمندسازی اجتماعی روستای ده زیارت و روستای چنارویه در موارد ذکر شده یکسان بوده است.

جدول ۵. نتایج آزمون t در مورد مؤلفه‌های توانمندسازی اجتماعی پاسخ‌دهندگان روستاهای ده زیارت و چنارویه

Sig	df	مقدار t	روستای فاقد گردشگر		روستای دارای گردشگر		خصوصیات
			SD	میانگین	SD	میانگین	
۰/۰۰۰	۲۶۰/۴۲	۲/۵۴۱	۲/۹۷	۱۷/۳۶	۴/۴۳	۲۶/۳۰	انسجام اجتماعی
۰/۰۰۰	۲۴۹/۶۰	۳۴/۵۱	۳/۵۲	۲۶/۷۱	۵/۶۵	۴۵/۴۸	دانش و مهارت اجتماعی
۰/۰۰۰	۲۴۷/۵۶	۲۸/۰۵	۲/۳۹	۱۷/۹۴	۳/۸۹	۲۸/۴۱	ارتقای کیفیت زندگی
۰/۰۰۰	۲۵۰/۰۹	۲۱/۹۹	۲/۲۲	۱۶/۴۶	۳/۵۵	۲۳/۹۹	مشارکت اجتماعی
۰/۰۰۰	۲۴۹/۵۲	۲۰/۵۸	۲/۵۳	۱۸/۹۸	۴/۰۷	۲۷/۰۵	تعامل اجتماعی
۰/۰۰۰	۲۵۵/۲۱	۱۶/۹۵	۳/۵۴	۲۹/۱۲	۵/۴۷	۳۸/۱۴	اعتماد به نفس
۰/۰۶۱	۲۹۸	۴/۲۰	۳/۴۶	۲۵/۲۰	۴/۰۵	۲۷/۰۴	مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۰/۱۲۵	۲۹۸	۹/۷۲	۲/۷۴	۱۵/۵۸	۳/۲۰	۱۸/۹۴	تعلق مکانی

منبع: یافته‌های تحقیق

بحث و نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر و همزمان با توسعه گردشگری در نواحی روستایی، مطالعه تأثیر و عملکرد گردشگری روستایی، حوزه‌ای غنی از تحقیقات بین‌رشته‌ای را فراهم آورده است که غالباً در مقام نوسازداری برای حل تمام بیماری‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی، آن را تأیید و یا به چالش کشیده‌اند. توسعه گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند عملکردهای مختلفی ایفا کند که از جمله می‌توان به نقش آن در ساختار و ویژگی‌های اجتماعی محل ظهور این فعالیت اشاره نمود. آثار اجتماعی و فرهنگی گردشگری شیوه‌هایی‌اند که در آن، گردشگری تغییراتی را در نظام‌های ارزشی، رفتار فرد، روابط گروهی، سبک و شیوه زندگی جمعی، مراسم سنتی و سازمان‌های اجتماعی ایجاد می‌کند که این امر در نهایت می‌تواند به توانمندی اجتماعی روستاییان منجر شود. تحقیق حاضر با الهام از این رویکرد، نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی ساکنان روستای ده زیارت را

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

مطالعه کرده و به طور مشخص در پی پاسخ به این سؤال بوده که رونق فعالیت گردشگری در این روستا چه نقشی در توانمندی اجتماعی ساکنان آن داشته است؟ بر اساس ادبیات بیان شده، فعالیت گردشگری از طریق ترکیب و به کارگیری همزمان منابع داخلی و خارجی، توانسته است منافع اجتماعی-فرهنگی زیادی را برای جوامع روستایی به همراه داشته باشد. چنانچه به اعتقاد صاحب نظران تغییر در روابط اجتماعی جامعه میزبان و دگرگونی در شبکه‌های روابط اجتماعی از جمله تحولاتی است که همگام با ایجاد و گسترش این نوع گردشگری قابل پیش‌بینی است که در نهایت نیل به توانمندی اجتماعی ساکنان روستایی را در نیز در پی دارد. این دیدگاه نظری در این تحقیق تأیید می‌شود چرا که تحلیل‌های آماری به کار رفته در این پژوهش نشان داد که توسعه و شکوفایی گردشگری در توانمندسازی اجتماعی ساکنان روستای ده‌زیارت نقش بسزایی داشته است. به طوری که نتایج حاصل از آزمون تی مستقل بین دو گروهی در این پژوهش بیانگر آن است که به لحاظ انسجام و همبستگی اجتماعی، دانش و مهارت اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی، مشارکت اجتماعی و تعامل اجتماعی و اعتماد به نفس بین دو روستای ده‌زیارت (دارای گردشگری) و روستای چنارویه (فاقد گردشگری) اختلاف معناداری وجود دارد و تنها به لحاظ مسئولیت‌پذیری اجتماعی و تعلق مکانی اختلاف معنادار نیست. این نتیجه بیانگر آن است که گردشگری در روستای ده‌زیارت توانسته است مردم این روستا را نسبت به انجام فعالیت‌های گروهی، همکاری و تعامل با یکدیگر، شرکت در جلسه‌های عمومی روستا، کمک به حل مسائل روستا، انجام وظایف در قبال سایر اهالی روستا، بازدید از اقوام و خویشاوندان، رفت‌وآمد با اهالی روستا، همفکری و مشورت در امور مربوط به روستا، صیانت از جاذبه‌های گردشگری روستا، ایجاد همدلی و یکرنگی، حل اختلافات به صورت کدخدانسانه، مدیریت امور مربوط به خود، شناخت مسائل گردشگری روستا، معرفی جاذبه‌های روستا به دیگران و کسب مهارت‌های لازم برای فعالیت‌های گردشگری ترغیب نماید و آنان را به لحاظ اجتماعی توانمند سازد. نتایج این پژوهش یافته‌های تحقیق ریچارد، مبنی بر ارتباط معنادار بین توسعه گردشگری روستایی و افزایش انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی و ارتقای کیفیت زندگی روستاییان را تأیید می‌کند. همچنین نتایج این تحقیق برخی یافته‌های تحقیق آشلی را تأیید و برخی دیگر را رد می‌کند؛ برای مثال این یافته آشلی را تأیید نمی‌کند که توسعه و گسترش گردشگری

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره ششم، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳

روستایی می‌تواند تأثیر عمیقی در مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مناطق روستایی داشته باشد. اما این یافته وی که رونق فعالیت گردشگری روستایی نقش بسزایی در افزایش اعتماد به نفس و تقویت تعامل اجتماعی ساکنان روستایی دارد را تأیید می‌کند.

با عنایت به نتایج به دست آمده در این پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر بیان می‌شود:

- واگذاری هرچه بیشتر اختیارات و مدیریت مربوط به فعالیت‌های گردشگری به مردم روستا و کم‌رنگ‌تر کردن نقش دولت در این زمینه.
- دخالت دادن مستقیم مردم روستا در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌های مربوط به اجرای پروژه‌ای گردشگری.
- آگاهی‌بخشی به مردم روستا نسبت به اهمیت ورود گردشگران به روستا و نحوه برخورد و تعامل مردم با آنان.
- تشویق مردم روستا به تشریک مساعی با سایر اهالی روستا در فعالیت‌های گردشگری.
- تشویق مردم روستا نسبت به اقدام خودجوش در زمینه تبلیغ گردشگری روستای خود و معرفی جاذبه‌های گردشگری روستا به دیگران. پایان سخن این که دستگاه‌های اجرایی می‌توانند نقش مهمی در راستای ارتقای توانمندی‌های اجتماعی به واسطه آموزش و اطلاع‌رسانی بازی کنند. دولت نیز با نقش تسهیلگری خود از جمله ایجاد تسهیلات خدماتی و بهداشتی، توسعه تسهیلات اقامتی و رفاهی، خدمات‌رسانی در زمینه امور زیربنایی و افزایش آگاهی مردم با برنامه‌های آموزشی می‌تواند به ارتقای توانمندی‌های اجتماعی جوامع روستایی کمک کند.

منابع

- بدری، سید علی؛ مطیعی لنگرودی، سید حسن؛ سلمانی، محمد و علیقلی زاده فیروز جایی، ناصر (۱۳۸۸). آثار اقتصادی گردشگری بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: نواحی روستایی بخش مرکزی نوشهر). *مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، شماره ۱۲: ۳۵-۱۳.
- بستانی، علی و فردوسی، سارا (۱۳۸۹). بررسی پیامدها و آثار توریسم در توسعه روستایی، *همایش منطقه‌ای توریسم و توسعه*. دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی ...

- حسن‌پور، حسن (۱۳۸۷). وضعیت و جایگاه مشارکت و عوامل مؤثر بر آن در برنامه‌ریزی روستایی (مطالعه موردی: جمعیت روستایی شهرستان بوکان). *مجله سپهر*، شماره هشتادویک: ۸۵ - ۸۰.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر توانمندسازی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان اهر. *فصلنامه فضای جغرافیایی*، شماره ۴۱، ص ۱۵۷.
- خواجه‌شاهکویی، علیرضا؛ خوش‌فر، غلامرضا و کریمی لیلا (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، شماره ۱۱۴: ۳ - ۹۵.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷). توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار. تهران: انتشارات سمت.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۹). مدیریت توسعه روستایی (بنیان‌های نظری). تهران: انتشارات سمت.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل (۱۳۸۱). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی: نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای. *مدرس*، شماره ۲: ۴۱-۲۳.
- سامیان، مسعود و بلالی، حمید (۱۳۹۲). بررسی اثرات اقتصادی - اجتماعی گردشگری روستایی با استفاده از رویکرد سیستمی (مطالعه موردی: روستای فرجین در همدان). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، شماره ۱: ۱۸۰ - ۱۵۹.
- شارپلی، ریچارد (۱۳۸۰). گردشگری روستایی. ترجمه رحمت‌الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری، تهران: انتشارات منشی.
- فاضل، رضا و رضانی فر، حدیثه (۱۳۹۱). بررسی رابطه توسعه گردشگری و تغییرات سبک زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: ساکنان محلی دهستان دو هزار). *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، شماره ۳: ۱۲۹ - ۱۱۵.
- فتحی‌واجارگاه، کورش (۱۳۸۱). تربیت شهروندی. تهران: نشر نی.
- فرخی، طاهره (۱۳۷۶). نقش زنان در توسعه پایدار: تواناسازی زنان. *ماهنامه تعاون*. شماره ۷۴.
- قلی پور، آرین و رحیمیان، اشرف (۱۳۸۸). رابطه عوامل اقتصادی، فرهنگی و آموزشی با توانمندسازی زنان سرپرست خانوار. *فصلنامه رفاه اجتماعی*، شماره ۴۰: ۶۲ - ۲۹.
- قهرمانی، نسرین (۱۳۸۶). نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دره‌کن و سولقان شهرستان تهران). پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر مسعود مهدوی، دانشگاه تهران.
- محمدی، محمد (۱۳۸۵). توانمندسازی نیروی انسانی. *فصلنامه مطالعات مدیریت*، شماره ۲، ص ۴۵.
- یعقوبی، جعفر (۱۳۹۱). نظرسنجی درباره برخی پیامدهای گردشگری روستایی در مناطق روستایی بخش سلطانیه استان زنجان. *فصلنامه روستا و توسعه*، شماره ۲: ۱۵۳ - ۱۳۹.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi Director in Charge: Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- Arifudin. and Besri, N. and Maswadi (2012). Program of community empowerment prevents forest fires in Indonesian peat land, *Procedia Environmental Sciences*, 17: 129-134.
- Briedenhann, J (2004). Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas- vibrant hope or impossible dream? *Tourism Management*, 12:1.
- Buckly, R (2008). Environmental inputs and outputs and in ecotourism, geotourism with a positive Triple Bottom Line, *Journal of ecotourism*, 29: 721-729.
- Byrd, E. Bosley, Bronberger, M. (2009). Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural Eastern North Carolina, *Tourism Management*, 30:693-696.
- Cawley, M. and Desmond, A.G. (2007). Integrated Rural Tourism: Concepts and Practices, *Annals of Tourism Research*, 35: 316-337.
- Correia, L. and Sandra, M. (2014). the role of the rural tourism experience economy in place attachment and behavioral intentions, international and behavioral intentions, *International journal of Hospitality Management*, 40: 1-9.
- Iorio, M and Andrea. C. (2010). rural tourism and livelihood strategies in Romani, *Journal of Rural Studies*, 26: 152 – 162.
- Kyem, P.A.K. (2004). Power, Participation, and Inflexible Institutions: An Examination of the Challenges to Community Empowerment in Participatory GIS Applications, *Cartographica*, 38: 5-17.
- Richard, G. (2000). Tourism and the world of culture and heritage, *Tourism Recreation Research*, 25: 1.
- Sharply, R (2002). Rural tourism and the challenge of tourism desertification: The case of Cyprus, *Tourism Management*, 23: 233-344.
- Slee, B. (1997). The economic impact of alternative types of Rural Tourism, *Journal of Agricultural Economics*, 10: 226-239.
- Su, B. (2011). Rural tourism in China, *Tourism management*, 32: 1438-1441.
- Tosun, C. (2002) Host perceptions of impacts: A comparative tourism study, *Annals of tourism research*, 29: 33-47.
- Willims, S (1998). *Tourism Geography*, London, Rautledge: 30: 151-158.
- Wilson, P.A. (1996) Empowerment: Community Economic Development from the Inside Out Urban, 33: 31-617.
- Zhongming Wang, Z. (2005). Strategic human resources, innovation and entrepreneurship fit, A cross – regional comparative model, *International Journal of Manpower*, 26: 544-554.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Dr. Seyed Ahmad Firouzabadi **Director in Charge:** Dr. Younes Nourbakhsh

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir